महिलाहरूको सामाजिक अवस्थामा आएको परिवर्तनः

(कोशी प्रदेशअन्तर्गत झापा जिल्ला शिवसताक्षी नगरपालिका वडा नं ३ मा बसोबास गर्ने महिलाहरूको सामाजिक अवस्थामा आएको परिवर्तन सम्बन्धी एक समाजशास्त्रीय अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत
स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको समाजशास्त्र विषयको आंशिक
आवश्यकता परिपूर्तिका लागि पेश गरिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता
हरिमाया सापकोटा
परीक्षा क्रमाङ्क नं. : १०१२१
त्रि.वि.द.नं. : ६-२-६०२-१०२-२०११

महेन्द्र रत्न बहुमुखी क्याम्पस
समाजशास्त्र विभाग
इलाम

२०८०

कृतज्ञताज्ञापन

कोशी प्रदेश अन्तर्गत झापा जिल्ला शिवसताक्षी नगरपालिका वडा नं ३ मा बसोबास गर्ने महिलाहरूको सामाजिक अवस्थामा आएको परिवर्तन सम्बन्धी अध्ययन त्रिभुवन विश्वविद्यालय शिक्षाशास्त्र सङ्काय अन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको समाजशास्त्र विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि पेश गरेकी छु । यो शोधपत्र तयार गर्नका लागि आफ्नो महत्वपूर्ण समय उपलब्ध गरि मलाई निरन्तर निर्देशन तथा सहयोग गर्नुहुने महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलामका श्रद्धेय गुरु तथा यस शोधपत्रका शोध निर्देशक श्री गञ्जबहादुर बोहोराप्रति सर्वप्रथम विशेष हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु ।

यसैगरी महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस, इलामका समाजशास्त्र विभाग अन्तर्गतका श्रद्धेय गुरुहरू माधव गर्तौला, सन्तोष पराजुली लगायतका सबै गुरुहरुप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्न चाहन्छु । मेरो अध्ययनलाई यहाँसम्म ल्याइपुऱ्याउन अथक प्रयास गर्नुहुने मेरा मातापिता तथा स्नातकोत्तर उपाधिका लागि साथ दिनु हुने मेरा जीवन साथी रोहित पाठकलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु । त्यस्तै मलाई शोधपत्रको टङ्कणको क्रममा यातायातमा सुविधा दिनु हुने भाइ पारस खनालको गुन कहिल्यै बिर्सने छैन । यसै गरी यस शोधपत्र सामग्री सङ्कलन गर्नको लागि सहयोग गर्नुहुने मेरो सहपाठीहरूप्रति विशेष धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु । स्नातकोत्तर उपाधिका लागि समय समयमा विदा मिलाइदिनु हुने म कार्यरत शिवसताक्षी नगरपालिकाका कर्मचारी तथा अन्य सहकर्मी मित्रहरूमा विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस शोधपत्रको पाण्डुलिपिलाई छोटो समयमा शुद्धसँग टाइप गरी सेटिङ तथा बेन्डिङमा सहयोग गरिदिनु हुने माङमालुङ कम्प्युटर स्टिम इलामका अतित योङहाङ "स्पर्श" लाई धन्यवाद दिँदै शोधपत्रको उचित मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय समाजशास्त्र विभागअन्तर्गत महेन्द्ररत्न बहुमुखी क्याम्पस इलाम समक्ष पेश गर्दछु ।

मितिः २०८०।०५।१२

हरिमाया सापकोटा

विषयसूची

विषय **पृष्ठ सङ्ख्या**

अध्याय एक

शोधको परिचय

१.१ अध्ययनको पृष्ठभूमि १

१.२ समस्याको कथन ३

१.३ अध्ययनको उद्देश्य ४

१.४ अध्ययनको महत्व ४

१.५अध्ययनको सीमा ५

१.६ अध्ययनको सङ्गठन ५

अध्याय दुई

पूर्व साहित्यको समीक्षा र सैद्धान्तिक अवधारणा

२.१ पूर्व साहित्यको समीक्षा ६

२.२ सैद्धान्तिक ढाँचा ७

२.३ सैद्धान्तिक समीक्षा ९

अध्याय तीन

अनुसन्धान विधि

३.१ अनुसन्धानको ढाँचा १३

३.२ नमुना जनसङ्ख्या १३

३.३ तथ्याङ्कका स्रोतहरू १३

३.३.१ तथ्याङ्कको स्रोत र प्रकृति १४

३.३.२ प्राथमिक स्रोत १४

३.३.३ द्वितीय स्रोत १४

३.४ तथ्याङ्क सङ्कलन विधिहरू १४

३.४.१ प्रश्नावली विधि १५

३.४.२ अन्तर्वार्ता विधि १५

३.४.३ अवलोकन विधि १५

३.४.४ सामुहिक छलफल विधि १५

३.४.५ वैयक्तिक अध्ययन १५

३.५ तथ्याङ्कको विश्लेषण र व्याख्या १५
३.६ तथ्याङ्क विश्वसनीयता र प्रमाणिकरण १६
३.७ अनुसन्धानको प्राप्ति र निष्कर्ष १६

अध्याय चार

अध्ययन क्षेत्रको परिचय

४.१ भौगोलिक क्षेत्रको अध्ययन १७
  ४.१.१ कोशी प्रदेशको परिचय १७
  ४.१.२ झापा जिल्लाको नामाकरण १९
  ४.१.३ झापा जिल्लाको भौगोलिक अवस्थिति १९
४.२ नमुना छनोटमा परेको शिवसताक्षी नगरपालिकाको परिचय १९
  ४.२.१ नगरको धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रको परिचय २०
  ४.२.२ नगरपालिकाको वडागत जनसंख्या २०
४.३ उत्तरदाताको उमेरगत विवरण २१
४.४ उत्तरदाताको जातिगत विवरण २२
४.५ उत्तरदाताको धर्मको विवरण २३
४.६ उत्तरदाताको पेसागत विवरण २४
४.७ उत्तरदाताको शैक्षिक विवरण २५
४.८ उत्तरदाताको वैवाहिक स्थिति २६

अध्याय पाँच

सामाजिक अवस्थाले महिलाहरूमा आएको परिवर्तन

५.१ परिवारको आम्दानी परिवर्तनको अवस्था २८
५.२ आम्दानीबाट गरेका कार्यहरू २९
५.३ छोराछोरीको पढाइमा भएको परिवर्तन ३०
५.४ स्वास्थ्य उपचार तरिकामा भएको परिवर्तन ३१
५.५ सामाजिक सहभागिता भए/नभएको ३२
५.६ सामाजिक कार्यहरू ३२
५.७ अध्ययन क्षेत्रका महिलाहरूको गतिविधिको विश्लेषण ३४
  ५.७.१ समाजमा विद्यमान विकृतिहरूको अन्त्य ३४
  ५.७.२ सामाजिक पूर्वाधार निर्माण कार्यमा संलग्नता ३५

५.८ महिलाहरूको सामाजिक अवस्थामा आएको परिवर्तन ३६
५.८.१ महिलाको नेतृत्व विकास र क्षमता अभिवृद्धि ३६
५.९ नीति निर्माणमा सहभागिता ३७
५.१० नेतृत्व विकास र क्षमता अभिवृद्धि कार्यमा महिलाको सहभागिता ३८
५.११ घरेलु हिंसा तथा अन्य सामाजिक अन्याय हटाउने कार्यमा महिलाको आवाज ३९
५.१२ राजनीतिक, घरायसी र सामाजिक निर्णय प्रक्रियामा उत्तरदाताहरूको भूमिका ४०
५.१३ महिलाहरूको सञ्चार माध्यममा पहुँच र चासो ४१
५.१४ महिलाको सामाजिक कार्यले समाजमा आएको परिवर्तनको विश्लेषण ४२
५.१४.१ महिलाहरू सामाजिक कार्यमा सक्रिय हुनु अगाडि समाजको अवस्था ४२
५.१४.२ सामाजिक कार्यमा महिलाहरूको सक्रियता ४४
५.१४.३ स्थानीय महिलाहरूको आर्थिक सुधारमा पारेको प्रभाव ४५
५.१४.४ उत्तरदाताको मासिक आम्दानी विवरण ४७
५.१४.५ आम्दानीलाई खर्च गरी बचत रहने नरहने अवस्था ४७
५.१४.६ परिवारका सदस्यले महिलालाई काममा सहयोग गरे नगरेको अवस्था ४८
५.१५ छोरीलाई दिइने शिक्षाप्रति उत्तरदाताहरूको धारणा ४९
५.१५.१ छोराछोरीको शिक्षाप्रति अभिभावकले समय दिएको नदिएको विवरण ५०
५.१६ प्रौढ कक्षामा परिवारबाट सहभागी भएको विवरण ५१
५.१७ महिलालाई समाज र परिवारले हेर्ने दृष्टिकोणमा आएको परिवर्तन ५२
५.१८ महिलाहरू सक्रिय भएपछि समाजमा आफ्नो हैसियत ५३
५.१९ महिलाहरू सक्रिय भएपछि आएको परिवर्तन ५४
५.२० वैयक्तिक अध्ययन ५५

अध्याय छ
सारांश, उपलब्धि, निष्कर्ष र सुझाव

६.१ सारांश ५८
६.२ उपलब्धि ५८
६.३ निष्कर्ष ६०
६.४ सुझाव ६२

सुझाव ६१

सन्दर्भसूची

अनुसूचीहरू

तालिकासूची

तालिका नं. पृष्ठ सङ्ख्या

१ : शिवसताक्षी नगरपालिकाको जनसङ्ख्या विवरण २०

२ : उत्तरदाताहरूको उमेर सम्बन्धी विवरण २१

३ : उत्तरदाताहरूको जातिगत विवरण २२

४ : उत्तरदाताको धर्म सम्बन्धी विवरण २३

५ : उत्तरदाताको पेशा सम्बन्धी विवरण २४

६ : उत्तरदाताहरूको शैक्षिक स्थिति सम्बन्धी विवरण २६

७ : उत्तरदाताको वैवाहिक स्थिति सम्बन्धी विवरण २६

८ : परिवारको आम्दानी परिवर्तनको अवस्था सम्बन्धी विवरण २९

९ : आम्दानीबाट गरेका कार्यहरूको विवरण ३०

१० : छोराछोरीको पढाइमा भएको परिवर्तन सम्बन्धी विवरण ३०

११ : स्वास्थ्य उपचार तरिकामा भएको परिवर्तन सम्बन्धी विवरण ३१

१२ : सामाजिक कार्यमा सहभागिता सम्बन्धी विवरण ३२

१३ : महिलाहरूको सामाजिक अवस्थामा आएको परिवर्तन सम्बन्धी विवरण ३७

१४ : नीति निर्माणमा सहभागिता सम्बन्धी विवरण ३८

१५ : नेतृत्व विकास र क्षमता अभिवृद्धि कार्यमा महिलाको सहभागिता ३९

१६ : घरेलु हिंसा तथा सामाजिक अन्याय हटाउने कार्यमा महिलाको आवाज ४०

१७ : घरायसी र सामाजिक निर्णय प्रक्रियामा उत्तरदाताको भूमिकाको विवरण ४१

१८ : सञ्चार माध्यमको उपयोग सम्बन्धी विवरण ४२

१९ : सामाजिक कार्यमा महिलाहरूको सक्रियता सम्बन्धी विवरण ४५

२०.: स्थानीय महिलाहरूको आर्थिक सुधारमा पारेको प्रभाव ४६

२१ : ऋण लिएर सञ्चालन गरेको कार्यबाट हुने मासिक आम्दानीको विवरण ४७

२२ : आम्दानीलाई खर्च गरी बचत रहने नरहने अवस्था विवरण ४८

२३ : परिवारका सदस्यले महिलालाई काममा सहयोग गरे नगरेको अवस्था ४९

२४ : छोरीलाई दिइने शिक्षाप्रति उत्तरदाताहरूको धारणा ५०

२५ : छोराछोरीको शिक्षाप्रति अभिभावकले समय दिएको नदिएको विवरण ५०

२६ : प्रौढ कक्षामा परिवारबाट सहभागी भएको विवरण ५२

२७ : महिलाहरूमा सकारात्मक परिवर्तन आएको नआएको विवरण ५२

२८ : महिलाहरू सक्रिय भएपछि समाजमा आफ्नो हैसियत ५३

२९ : महिलाहरू सक्रिय भएपछि आएको परिवर्तन ५४